

Ten slotte kwam de heer Wertheim nog eens terug op de Liberale Partij.

„Ik geloof dat men met programma's noch eene partij vormt, noch haar bijeen houdt, noch haar consolideert. Programma's beschouw ik als *éclaircisseurs*. Wanneer op een gegeven oogenblik de strijd zal ontstaan dan zal iedereen in den aanvang zijn idealen op den voorgrond stellen en dan is het ook niet onmogelijk dat de uiterste partijen daarbij eenigszins zullen winnen ten koste van de eigenlijke Liberale Partij. Die veel beloven, een hemel op aarde, die hebben altijd succes gehad in den aanvang. Maar of dat succes duurzaam zal zijn op politiek gebied, betwijfel ik. Het is iets heel anders of men den massa's illusies voorhoudt en schoone beloften doet, of dat men geroepen is, die op practische wijze te verwezenlijken. Een Franschman gaf mij eens den raad: Als je een denkbeeld of een plan hebt, uit het dan nooit, vóór je het opgeschreven hebt, want bij het opschrijven komen de moeilijkheden voor den dag die je in 't eerst niet had overdacht. Dat is in de politiek waar, tusschen het neerschrijven en het toepassen. Ik zou het geen ongeluk vinden voor ons land als men eens proefondervindelijk naging wat zij kunnen uitvoeren die zooveel beloven wat den materieelen en moreelen vooruitgang des volks aangaat. Want doen zij het goed — *tant mieux*. En loopt het mis — dan heeft de partij gewonnen die regelmatig maar langzaam voorwaarts wil gaan.

„Eene tijdelijke nederlaag der Liberale Partij acht ik dus onvermijdelijk, maar tevens nuttig. Het zal een louteringsproces zijn, dat haar bevrijden zal van diegenen, die slechts noode meegaan omdat ze niet anders kunnen, met het oog op de kans van hun verkiezing en tevens zal het diegenen, die te snel wilden gaan, de moeilijkheden leeren van den weg. Waardeering van onderlinge eigenschappen ontstaat oneindig meer in tegenspoed dan in voorspoed. Die waardeering is noodig, zal de Liberale Partij gesterkt uit den strijd te voorschijn komen; zij ontbreekt op 't oogenblik ten eenenmale. Men miskent elkander om *détails* en vergeet al wat kan vereenigen. Als ons de nederlaag nu brengt tot toenadering, als de noodzakelijkheid ons aaneensluiting leert, dan eerst zullen wij in staat zijn met meer succes als regeeringspartij op te treden.

„Al de goede getuigschriften, die wijzelven ons bijbrengen uit het verleden, hebben in mijn oog geen waarde. De massa's zien er alleen zelfverheerlijking in. Alleen dan wanneer het blijken zal dat niet het absoluut-, maar slechts het relatief-beste te verkrijgen is, dan zal de reactie komen. Of dat lang of kort zal duren en of wel precies dezelfde personen, die voorzitten bij de nederlaag, ook bij de resurrectie aanwezig zijn, doet er niets toe. De personenquaestie moet vooral bij de Liberale Partij geheel op den achtergrond treden en die niet genoeg abnegatie heeft om dat te ondergaan is niet waard om als hoofd van die partij te worden beschouwd. Den goeden generaal leert men kennen in de retraite...”

De heer Wertheim bedacht plotseling dat zijne vergadering hem wachtte. Het was waarlijk al over den tijd en dus werd het onderhoud geschorst tot een anderen dag.

* * *

Bij de tweede zitting begon de heer Wertheim zelf met de vraag:

„Over politiek hebben we de vorige maal zeker genoeg gesproken?”

De brochure van den heer de Beaufort was pas verschenen hetgeen mij aanleiding gaf om te antwoorden:

— „Dat is te zeggen... Ik zou u toch graag nog twee vragen doen over